

Wyrok z dnia 17 kwietnia 2002 r.

II UKN 337/01

Przez okres zatrudnienia wymagany do przyznania emerytury na podstawie art. 88 ust. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela (jednolity tekst: Dz.U. z 2003 r. Nr 118, poz. 1112 ze zm.) rozumie się okresy składkowe i nieskładkowe oraz okresy pracy w gospodarstwie rolnym wymienione w art. 6, 7 i 10 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 162, poz. 1118 ze zm.), które uwzględnia się na warunkach określonych w tych przepisach.

Przewodniczący SSN Beata Gudowska, Sędziowie SN: Krystyna Bednarczyk (sprawozdawca), Maria Tyszel.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 17 kwietnia 2002 r. sprawy z wniosku Ireny W. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w R. o emeryturę, na skutek kasacji wnioskodawczynie od wyroku Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z dnia 15 marca 2001 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i sprawę przekazał Sądowi Apelacyjnemu w Rzeszowie do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e

Decyzją z dnia 20 września 2000 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w R. odmówił przyznania wnioskodawczynie Irenie W. prawa do wcześniejszej emerytury wobec braku wymaganego dwudziestoletniego okresu pracy nauczycielskiej.

Odwołanie wnioskodawczynie od tej decyzji zostało oddalone wyrokiem Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Rzeszowie z dnia 12 grudnia 2000 r. [...]. Sąd ustalił, że wnioskodawczynie wykazała okresy składkowe i nieskładkowe w łącznym wymiarze 30 lat 7 miesięcy i 25 dni, w tym okres pracy nauczycielskiej w wymiarze 19 lat i 29 dni. Do okresu pracy nauczycielskiej nie wlicza się zda-

niem Sądu okresu pobierania zasiłków chorobowych w czasie zatrudnienia w charakterze nauczyciela. Bez uwzględnienia tego okresu warunek posiadania dwudziestoletniego okresu pracy nauczycielskiej określony w art. 88 ust. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela (jednolity tekst: Dz.U. z 1997 r. Nr 56, poz. 357 ze zm.) nie został spełniony.

Po rozpoznaniu apelacji wnioskodawczynie od tego wyroku Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Rzeszowie wyrokiem z dnia 15 marca 2001 r. [...] oddalił apelację. Sąd Apelacyjny nie podzielił poglądu Sądu pierwszej instancji, że okres pobierania zasiłku chorobowego w czasie zatrudnienia w charakterze nauczyciela nie jest wliczany do okresu pracy nauczycielskiej, gdyż przepis art. 88 Karty Nauczyciela nie przewiduje pominięcia takiego okresu. Jednakże zdaniem Sądu Apelacyjnego wyrok oddalający odwołanie mimo błędnego uzasadnienia odpowiada prawu. Wnioskodawczynie nie spełniła bowiem drugiego wymaganego tym przepisem warunku, posiadania ogólnego trzydziestoletniego okresu zatrudnienia. Powołany przepis nie przewiduje możliwości zaliczania do okresu zatrudnienia okresów równorzędnych, zaliczalnych lub uzupełniających. W wykazanym przez wnioskodawczynię łącznym okresie 30 lat 7 miesięcy i 25 dni mieści się okres pracy w gospodarstwie rolnym (6 lat, 8 miesięcy i 2 dni). Uwzględnienie tego okresu jest niedopuszczalne przy ustalaniu uprawnień z art. 88 Karty Nauczyciela, a bez jego uwzględnienia okres zatrudnienia jest krótszy od wymaganego.

Wyrok ten zaskarżyła kasacją wnioskodawczynie i wskazując jako podstawy kasacji naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie art. 88 ust. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela (jednolity tekst: Dz.U. z 1997 r. Nr 56, poz. 357 ze zm.) oraz naruszenie przepisów postępowania - art. 378 § 1, 384, 382 i 233 § 1 k.p.c. - wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku, poprzedzającego go wyroku Sądu pierwszej instancji i decyzji organu rentowego, przez przyznanie wnioskodawczynie prawa do emerytury, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu w Rzeszowie do ponownego rozpoznania. Zarzut naruszenia art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela oparty jest na tym, że zasady obowiązujące przy ustalaniu okresu pracy w szczególnym charakterze (pracy nauczycielskiej), do którego nie można zaliczyć pracy innego rodzaju, zostały błędnie zastosowane przy ustalaniu ogólnego okresu zatrudnienia. Do tego ostatniego okresu wliczana jest praca w gospodarstwie rolnym, co zostało stwierdzone w decyzji organu rentowego. Naruszenie art. 378 § 1 i 384 k.p.c. polega

na tym, że Sąd Apelacyjny wykroczył poza granice apelacji i orzekł na niekorzyść strony wnoszącej apelację. Fakt posiadania ogólnego trzydziestoletniego okresu zatrudnienia został stwierdzony zarówno w zaskarżonej decyzji, jak i w wyroku Sądu pierwszej instancji. Oddalenie odwołania nastąpiło z powodu braku wymaganego okresu pracy nauczycielskiej i apelacja dotyczyła tylko niezaliczenia okresu pobierania zasiłku chorobowego. Zdaniem skarżącej Sąd Apelacyjny rozstrzygając zagadnienie dotyczące pracy w gospodarstwie rolnym na niekorzyść wnioskodawczynie przekroczył swoje uprawnienia. Z naruszeniem art. 382 i 233 § 1 k.p.c. Sąd Apelacyjny poczynił odmienne ustalenia faktyczne od tych, które były podstawą wyroku Sądu pierwszej instancji, który to Sąd podobnie jak organ rentowy uznał okres pracy w gospodarstwie rolnym za udowodniony i wliczył ten okres do ogólnego okresu zatrudnienia.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty naruszenia przepisów postępowania są nieuzasadnione. Formułując ocenę prawną Sąd Apelacyjny oparł się na ustaleniach faktycznych dokonanych przez Sąd pierwszej instancji, przyjmując za podstawę wykazane przez wnioskodawczynię w postępowaniu rentowym okresy zatrudnienia, w tym okres pracy w gospodarstwie rolnym. Przy dokonywaniu ustaleń faktycznych przepisy art. 233 § 1 i 382 k.p.c. nie zostały przez Sąd Apelacyjny naruszone. Nie zostały naruszone także przepisy art. 378 § 1 i 384 k.p.c. Ten ostatni przepis stanowi, że Sąd nie może uchylić lub zmienić wyroku na niekorzyść strony wnoszącej apelację. W tym przypadku apelacja wnioskodawczynie została oddalona, zatem nie można mówić o zmianie wyroku na jej niekorzyść. Przepis art. 378 § 1 k.p.c. stanowi, że sąd drugiej instancji rozpoznaje sprawę w granicach apelacji, co oznacza, że nie może uwzględnić apelacji w szerszym zakresie niż objęty zaskarżeniem. Przepis ten nie jest przeszkodą do oddalenia apelacji nawet w przypadku, gdy podniesione w niej zarzuty zostały przez sąd drugiej instancji uznane za słuszne. Apelacja jest skierowana przeciwko wyrokowi sądu pierwszej instancji i może być uznana za zasadną, jeżeli wskazane w niej naruszenie prawa miało wpływ na rozstrzygnięcie. Natomiast w przypadku uznania, że mimo błędu w wykładni lub zastosowaniu prawa rozstrzygnięcie jest prawidłowe, apelacja jako bezzasadna podlega oddaleniu z mocy art. 385 k.p.c.

Błędny jest zaprezentowany w kasacji pogląd, że decyzja organu rentowego odmawiająca przyznania świadczenia z powodu niespełnienia jednego z warunków przesądza o spełnieniu pozostałych warunków. Organ rentowy nie musi się wyrażać w kwestii spełnienia innych warunków. Jeżeli z uzasadnienia decyzji odmawiającej przyznania świadczenia wynika, że fakt udowodnienia spełnienia pozostałych warunków nie jest kwestionowany, pogląd ten nie wiąże ani organu rentowego, ani sądu. Rozpoznając odwołanie od takiej decyzji Sąd pierwszej instancji po ustaleniu, że zainteresowany spełnił sporny warunek, nie może przyznać prawa do świadczenia bez zbadania, czy spełnione zostały pozostałe warunki. Ta sama zasada dotyczy orzekania przez sąd drugiej instancji. Sąd Apelacyjny uznając sporny warunek za spełniony miał obowiązek dokonania oceny prawnej czy ustalone w wyniku postępowania fakty, dają podstawę do uznania, że wszystkie warunki wymagane do przyznania świadczenia zostały spełnione.

Inną kwestią jest prawidłowość tej oceny. W zakresie błędnej wykładni prawa materialnego zarzuty podniesione w kasacji są uzasadnione. Przepis art. 88 ust. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela przyznaje nauczycielowi prawo do przejścia na emeryturę bez względu na wiek przy spełnieniu dwóch warunków - trzydziestoletniego okresu zatrudnienia i dwudziestoletniego okresu pracy w szczególnym charakterze. Za pracę w szczególnym charakterze uważana jest na podstawie art. 86 tej ustawy praca nauczycielska. Określający warunki przejścia na emeryturę przepis używa dwóch pojęć - określenie wymaganych okresów - okresu zatrudnienia i okresu pracy. Dokonując wykładni tego przepisu Sąd Apelacyjny uznał, że oba te pojęcia oznaczają zatrudnienie na podstawie umowy o pracę, przy czym do trzydziestoletniego okresu wlicza się jego zdaniem wszystkie okresy pracy natomiast do dwudziestoletniego okresu pracy w szczególnym charakterze wlicza się tylko okresy pracy nauczycielskiej. Wykładnia gramatyczna pojęcia „zatrudnienie” mogłaby wskazywać, że obejmuje ono wykonywanie pracy na podstawie umowy o pracę. Jednak przepis ten, regulujący szczególne świadczenia emerytalne, jest częścią ogólnego systemu emerytalno-rentowego i użyte w nim pojęcia nie mogą być interpretowane odmiennie niż czynią to przepisy ogólne. Zawężając rozumienie pojęcia „okresu zatrudnienia” do okresu wykonywania pracy na podstawie umowy o pracę Sąd Apelacyjny miał na uwadze fakt, że wykładnia gramatyczna jest wystarczająca i stwierdził, że omawiany przepis nie przewiduje możliwości zaliczania do okresu zatrudnienia - okresów równorzędnych, zaliczalnych i uzupełniających. Pominięty przy

tym został fakt, że ani pojęcie „okresu zatrudnienia”, ani pojęcia „okresów równorzędnych, zaliczalnych czy uzupełniających” nie funkcjonuje w ustawie z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 162, poz. 1118 ze zm.). Funkcjonujące przed dniem 15 listopada 1991 r. pojęcie „okres zatrudnienia” zostało zastąpione określeniem „okres ubezpieczenia”, bez rozróżnienia ubezpieczenia pracowniczego od ubezpieczenia z innych tytułów. Zgodnie z art. 5 tej ustawy przy ustaleniu prawa do emerytury i renty i obliczaniu ich wysokości uwzględnia się okresy składkowe wymienione w art. 6 i okresy nieskładkowe wymienione w art. 7. Ponadto na podstawie jej art. 10 uwzględnia się między innymi przypadające przed dniem 1 stycznia 1983 r. okresy pracy w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16 roku życia traktując je z pewnymi zastrzeżeniami jako okresy składkowe. Po wejściu w życie ustawy zachowały moc niektóre przepisy operujące dawnymi pojęciami okresów zatrudnienia, równorzędnych z okresami zatrudnienia i zaliczalnych do okresów zatrudnienia. Do takich przepisów należy art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela. Użyte w nim określenia należy przystosować do pojęć funkcjonujących obecnie w systemie emerytalno-rentowym.

Traktując pracę nauczycielską jako pracę w szczególnym charakterze przepisy Karty Nauczyciela używają tego pojęcia w takim znaczeniu, jak czynią to przepisy ogólne - art. 32 ust. 3 ustawy o emeryturach i rentach. Obowiązujące nadal w zakresie uregulowanym przepisem art. 32 ust. 4 tej ustawy przepisy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.) uzależniają prawo do wcześniejszej emerytury od posiadania określonego wieku, okresu zatrudnienia i okresu pracy w szczególnym charakterze. Przepis § 4, mający także zastosowanie do nauczycieli na podstawie odesłania w § 15, wymienia jako jeden z warunków wymagany okres zatrudnienia, w tym co najmniej 15 lat pracy w szczególnym charakterze. Podobnie jak art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela przepis używa dwóch pojęć - okresu zatrudnienia na określenie ogólnego okresu i okresu pracy na określenie okresu pracy w szczególnym charakterze. W § 3 powołanego rozporządzenia zawarta jest definicja pojęcia „okresu zatrudnienia”. Stanowi on, że za okres zatrudnienia wymagany do uzyskania emerytury uważa się okres wynoszący 20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn liczony łącznie z okresami równorzędnymi i zaliczalnymi do okresu zatrudnienia. W rozumieniu rozporządzenia ogólny wymagany okres zatrudnienia nie jest ograniczony tylko do okresu wykony-

wania pracy na podstawie umowy o pracę, wliczane są także inne okresy, mimo że pojęcie okresów równorzędnych i zaliczalnych utraciło aktualność po wejściu w życie ustawy z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. Nr 104, poz. 450 ze zm.). Przepis art. 6 ust. 1 tej ustawy stanowił, że przy ustalaniu prawa do emerytury warunek posiadania wymaganego okresu zatrudnienia liczonego łącznie z okresami równorzędnymi i zaliczalnymi do okresów zatrudnienia, uważa się za spełniony, jeżeli pracownik udowodni określoną ilość okresów składkowych uzupełnionych w określonym rozmiarze okresami nieskładkowymi lub okresami, o których mowa w art. 5, czyli okresami prowadzenia gospodarstwa rolnego i pracy w gospodarstwie rolnym. Funkcjonujące w przepisach pojęcie „okres zatrudnienia” rozumiane było jako okresy składkowe i - z pewnymi ograniczeniami - okresy nieskładkowe oraz okresy prowadzenia oraz pracy w gospodarstwie rolnym. W czasie obowiązywania tej ustawy nie było wątpliwości, że przez okres zatrudnienia w rozumieniu art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela rozumiano okresy składkowe, nieskładkowe i okresy pracy w gospodarstwie rolnym. Nie ma podstaw do innego rozumienia tego przepisu pod rządami ustawy o emeryturach i rentach, która również operuje pojęciami okresów składkowych i nieskładkowych, a okres pracy w gospodarstwie rolnym traktuje - z pewnymi ograniczeniami - jako okres składkowy. W konsekwencji przez okres zatrudnienia wymagany do przyznania emerytury na podstawie art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela rozumie się okresy składkowe i nieskładkowe oraz okresy pracy w gospodarstwie rolnym wymienione w art. 6, 7 i 10 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach, które uwzględnia się na warunkach określonych w tych przepisach.

Rozumiejąc określenie „okres zatrudnienia” jako okres pracy na podstawie umowy o pracę Sąd Apelacyjny dokonał błędnej wykładni art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela. Zarzut naruszenia tego przepisu okazał się usprawiedliwioną podstawą kasacji. Uwzględniając kasację Sąd Najwyższy na podstawie art. 393¹³ § 1 k.p.c. uchylił zaskarżony wyrok i sprawę przekazał Sądowi Apelacyjnemu w Rzeszowie do ponownego rozpoznania.

=====